

BARRE ZOMERS

Van Guy Prieels verschenen bij Houtekiet

Bloedbroeders

De wraak van meneer Jules

De meester, de muze & de eeuwigheid

Zwarte bruiloft

Bluf

Verloren levens

De diva en de demon

GUY PRIEELS

BARRE ZOMERS

Kind in tijden van bezetting,
verzet en hoop

HOUTEKIET

ANTWERPEN / AMSTERDAM

INHOUD

DE ZOMER VAN 1942 ONZE JOOD

13

DE ZOMER VAN 1944 WIT EN ZWART

59

DE ZOMERS VAN 1942-1944 KIND TUSSEN LIEVERDS EN MENSENETERS

135

DE ZOMER VAN 1945 TERUG UIT DE HEL

201

HET TONEEL

223

BRONNEN

227

Voor mijn dierbaren, levenden en doden

De ontdekking komt als een schok. Was mijn Tuin der Lusten, mijn land van melk en honing, de speelplaats van mijn jeugd het voorgeborchte van Auschwitz? Door het boek van een historicus word ik gekatapulteerd naar mijn kindertijd en de tragische gebeurtenissen die zich afspeelden in het zuiden van Oost-Vlaanderen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ik verslik mij zowaar in de titel van het hoofdstuk dat handelt over het stadje waar ik ben opgegroeid.

Zottegem, de eerste viool in het zwarte orkest: beter zijn dan de Duitsers.

Wist ik veel toentertijd.

Na de oorlog kwamen de jaren van het Grote Zwijgen. Het bloed was nog niet opgedroogd, terwijl vriend en vijand verder moesten met elkaar. De mensen waren weer bij zinnen gekomen, het strijdgewoel was voorbij, de toekomst wenkte, een tijd van onbeperkte mogelijkheden was aangebroken. Pas twee generaties later laaide de belangstelling voor het onverwerkte verleden weer op. Het boek leerde me dat mijn stadsgenoten elkaar vreselijke dingen hadden aangedaan. Ik stond versteld van de wreedheid. Families hadden elkaar verscheurd, hun eigen bloed verraden, elkaar vervolgd en naar de dodenkampen gestuurd.

Ik ken de namen. Cousy, Bressers, Brunfaut, della Faille d'Huyse, Asaert, Van Eenaeme, Bleiberg. Namen van collaborateurs en verzetsstrijders, van overwinnaars en overwonnenen, van helden en verraders, van lefgozers en lafhartigen, van goede en foute mensen, van wit en zwart.

De maskers vielen halverwege de jaren vijftig. Ik was achttien en voelde de gêne toen ik oma tussen neus en lippen meedeelde dat ik even langsging bij Tor Cousy. Ze zegde ja noch nee, maar zoals ze me aankeek met die staalblauwe ogen van haar begreep ik dat zij mijn voornemen afkeurde.

‘Hij heeft net een dichtbundel uitgebracht.’

‘Een dichtbundel, begot.’

Ze trok haar neus op. Ik wilde haar een beetje overbluffen.

‘VIVISECTIE.’

Een woord dat ze in haar nijvere leven nooit had gehoord. Zij was opgeklommen tot welstand zonder vreemd klinkende formules. In haar blazen prijken Werk en Kerk, niks anders. Wereldse boeken waren vergif, tijdverlies. Kunstenaars, dichters, leeglopers, één pot nat. Twintig frank ophoesten voor een bundel verdacht leesvoer stond voor haar gelijk met het aftappen van haar bloed.

‘Ik wil hem lezen.’

‘Hier,’ zei ze en reikte me een bankbiljet aan dat ze uit de zak van haar schort opdiepte. Haar liefde was onvoorwaardelijk, haar gulheid onuitputtelijk. Vandaag snap ik waarom zij mijn omgang met Tor Cousy met lede ogen aanzag. Gaan de zonden van de vaders immers niet over op hun kinderen?

Ik bewonderde Tor. Een vrije, wat wereldvreemde geest die als twintigjarige in zijn eentje liftend naar Italië was gereisd en onderweg aan de kost kwam als beeldend kunstenaar. Zijn broer Raoul had een bioscoop annex nachtbar. Na de vertoning gingen de deuren dicht en werd er gehesen en gepalaverd tot de zon weer opkwam. Een al even vrije geest. Het leven had hen niet gespaard. Hun vader, Louis Cousy, een kopstuk van het Duitsgezinde VNV, was een maand voor de bevrijding in zijn eigen woning doodgeschoten. Tor was net twaalf en sliep

op de bovenverdieping toen zijn vader in de hal van hun huis met pistoolschoten werd geliquideerd door een moordcommando.

Bressers, Leopold. Pastoor van de bloeiende wijngaard. Herder en wolf. Dienaar Gods en verzetsman. In de ene hand een hostie, in de andere een karabijn.

Brunfaut, Octave-Armand, gevreesde handlanger van de mof. Zijn gretige dochter Georgette werd begeerd door mijn vrijgezelle oom Prosper. Haar gunsten in ruil voor smokkelwaar. Een bron van onrust voor oma.

Baron della Faille d'Huyse. De weerbarstige edelman. Burgemeester en verzetsheld. Het struikgewas langs de majestueuze bomen van de dreef naar zijn kasteel in Leeuwergem vormde de alkoof voor vele ontluikende en verboden liefdes.

Asaert. De achternaam van Magda, een nichtje van Tor en zonder meer het mooiste meisje van de stad. Zij was mijn eerste, onmogelijke liefde. Haar vader Lucien, een topdokter, voerde wetenschappelijk onderzoek uit naar het brein van gekken in het gerenommeerde ziekenhuis Dr. Guislain. Lid van de SS.

Terwijl ik dat allemaal zit op te schrijven, vraag ik me af wat er van mijn aanbedene is geworden. Ik stuur een berichtje naar Marie Van Rysselberghe, mijn vroegere buurmeisje en net als Magda en ik in hetzelfde jaar geboren. Een halve eeuw geleden heeft Marie zich laten naturaliseren tot Française en onder haar *nom de plume* Clara Dévi heeft ze zowel lichtvoetige als diepzinnige boeken geschreven. Nog geen halfuur later vind ik het antwoord in mijn mailbox.

Bien cher ami,

Zalige herinneringen! Magda zat bij mij in de klas. Steeds de eerste, van allen veruit de beste leerlinge. Buitengewoon intelligente meid. Toen zij na de middelbare school naar de faculteit Geneeskunde trok, is zij compleet losgeslagen en in de marge terechtgekomen. Ze maakte zich los van haar burgerlijk milieu en frequenteerde enkel nog kunstenaars met wie ze zich in de lapen zoop. Ik heb haar toen ontmoet. Zelf werkte ik als mannequin. *La petite de chez Hirsch*, werd ik genoemd. Tijdens de wereldtentoonstelling van 1958 was ik hostess en daarna ben ik, met de beurs die ik had verworven, naar Frankrijk vertrokken om te gaan studeren aan de Sorbonne.

Ik denk dat Magda dood is.

Wij zijn elkaar toen uit het oog verloren, maar ik bewaar de beste herinneringen aan haar, aan haar vriendelijkheid, aan haar gouden hart, aan haar fijnzinnigheid, eerder een zeldzaamheid in Vlaanderen. Om haar wereldsmart te lenigen zocht zij samen met haar kunstvrienden troost in buitensporig misbruik van drank en drugs. Haar leven was *rock-'n-roll*. Ooit heeft ze me uitgenodigd op zo'n drinkgelag, maar daar heb ik voor bedankt. Ik was bang. De angst voor excessen heeft mij mijn hele leven in zijn greep gehouden. Soms was ik wel wat voortvarend, oh ja, maar steeds bleef ik voorzichtig.

Het doet me goed even die tijd op te rakelen. Ik hield van Magda en bewaar haar in het warmste plekje van mijn hart.

Bisous.

En plots doemen beelden op die ik lang geleden verdrongen moet hebben. Magda, flamboyant gekleed als hippie, met groen geverfd haar. En later met een kale knikker, haar prachtige blonde haar afgeschoren tot de wortel, alsof haar natuurlijke schoonheid een vloek was. Een ziel in diepe nood.

En dan is er de naam die aan mij kleeft als pap: Max Bleiberg. Hij kwam al voor in mijn roman *Zwarte bruiloft*, waar hij nog Blijwater heette. Ik zie hem nog zo voor me. Een donker type met zwart haar en een wat hautaine blik. Hij straalde gezag uit en praatte iedereen met het grootste gemak onder de tafel. Altijd onberispelijk gekleed. Driedelig pak. Gouden tanden, gouden dasspeld, gouden ketting met dito horloge. Hij leek wel opgetrokken uit goud. En dan was er nog iets dat hem helemaal speciaal maakte: meneer Bleiberg was Jood. Wist ik toen veel wat Joden waren, maar vanuit mijn af luisterplek onder de tafel viel uit de gesprekken van de grote mensen op te maken dat Joden wezens waren waarop werd gejaagd. Ook was in mijn oor blijven hangen wat zuster Gertrude ons daarover in de bewaarschool had meegegeven. Het waren de Joden die *Jezeke Zoete* aan het kruis hadden genageld.

Volgens het Jodenregister was Bleiberg de enige Joodse familie in Zottegem. Wat zou er van hen zijn geworden? Van hem, van zijn vrouw en kinderen? Via een journaliste van *Humo* die in 2013 een artikel schreef over de Joodse kinderen van de Zusters van Barmhartigheid, kwam ik aan een e-mailadres van ene Suzanne Fendrych. En via dat adres aan een telefoonnummer. Ik belde en kreeg een dame met een wat vreemd accent aan de lijn. Zij was de weduwe van Charles Bleiberg, de jongste zoon van Max. Ja, haar schoonvader was opgestaan uit de doden en als levend lijk teruggekeerd uit de vernietigingskampen. De dame gaf hem de schuld dat een deel van zijn

familie in de gaskamers was omgekomen. Ze nam het hem kwalijk dat hij niet was ontsnapt uit het twintigste trein-konvooi dat door verzetsstrijders was tegengehouden. 231 gedeporteerden deden het wel. En ja, hij was uit het graf gekropen dankzij zijn gouden tanden. Hij ruilde regelmatig kleine stukjes ervan met omwonende Polen die er levensmiddelen voor in de plaats gaven. Hij overleed in 1977, zijn jongste zoon Charles in 2008. De oudste, Walter – ooit mijn speelkame-raadje – was nog in leven, maar toen ik zijn gegevens vroeg, weigerde de dame categoriek. Walter was altijd een wat een-zame man geweest en wilde met niemand over het verleden praten. De oorlog en zijn kwalijke gevolgen had hij uit zijn geest gebannen...

DE ZOMER VAN 1942

ONZE JOOD

Max Bleiberg neemt de trein. Met de boemel is het een halfuur sporen van Zottegem naar Geraardsbergen. Zonder de handkoffers die hij elke dag meezeult op zijn tochten als handelsreiziger zou hij zich licht als een veertje moeten voelen, maar vandaag wegen zijn ledematen als lood. Hij tast zijn zakken af, nogmaals, om zeker te zijn dat hij alle noodzakelijke papieren bij zich heeft. Zijn *Reiseschein*, zijn vreemdelingenkaart nr. 14.909 en de oproep om zich te melden bij de *Feldgendarmarie*. Al drie dagen breekt hij zich het hoofd over de convocatie. Er staat niet op vermeld waarom hij zich moet aanbieden. Bij een officieel document, gestempeld met adelaar en hakenkruis, denkt een mens meteen het ergste, zeker een Jood in een vreemd land onder Duitse bezetting. Zijn vrouw, Rosa, heeft gisteren in allerijl de gele ster op zijn jas genaaid. Je weet maar nooit. Hij kent de ordonnantie van twee maanden geleden, van 27 mei 1942 om precies te zijn, waarbij elke Jood ouder dan zes jaar verplicht is in het openbaar een davidsster op de linkerkant van de borst te dragen. Het is een stuk textiel ter grootte van een handpalm waarop J gedrukt staat. Tot hiertoe heeft hij het vertikt.

Max komt aan de kost als handelaar in fijne stoffen. Hij doorkruist het hele land, elke dag trein op trein af, onverdroten. In een beroep als het zijne, dat voornamelijk bestaat uit winkeliersbezoek, kan je bij de *gojim* niet aan komen zetten met zo'n gekke ster op je jas. En dan nog van een geel dat afstoot. Bepaalde uiterlijke tekenen boezemen wantrouwen in en zetten niet aan tot kopen, dat is bekend. Zo is hij laatst

een grote bestelling misgelopen toen hij bij een acute nies-aanval zijn zakdoek wilde trekken en zijn keppeltje op de grond viel. Sommige klanten knippen een oogje dicht, andere kijken je aan alsof je besmet bent met een of ander virus. Je kan alleen maar hopen dat je niet met een verklikker te maken hebt.

Als een dier in het wild heeft hij altijd de schutkleur aangenomen van zijn omgeving. Niet opvallen is de boodschap. Hij laat zich zelfs aanspreken als Max. Dat bekt goed. Je zal maar Meschulim heten tussen Jan, Pier en Pol. Zijn vrouw laat zich nu Rosa noemen. Als zij zich voorstelt als Ruchel, wordt ze scheef bekeken. Gewoon gënant. Idem voor zijn schoonmoeder. Wie heet Gitel in Vlaanderen? Zijn eigen kinderen heeft hij lokale namen gegeven. Walter, geboren in Wenen, heeft een Duits klinkende naam meegekregen; Charles en Anne, die hier ter wereld zijn gekomen, dragen een gangbare Belgische naam.

Een gele ster. Wat voor een schurkenstaat moet je zijn om je burgers openlijk te brandmerken? Alsof het om slachtvee gaat. De ellende, die al was begonnen tijdens zijn kindertijd in zijn geboorteland Polen, blijft zich maar herhalen. Het katholieke volkje daar bidt zich de knieën stuk, maar is niet te beroerd om op zijn altaren de laatste nakomelingen van de moordenaars die zogezegd Jezus Christus aan het kruis hebben genageld, de keel over te snijden. De Jood moet boeten tot in het negenhonderd negenennegentigste geslacht. De Jood is door zijn vestimentaire voorkomen, zijn aparte eetgewoontes, zijn mysterieuze rituelen en zijn dieventaaltje de ideale zondebok. Alles wat verkeerd loopt, is overal en altijd zijn schuld. Dat was in Rusland, waar zijn vrouw vandaan komt, niet anders. Jodenpogroms, waarbij mensen worden afgeranseld en huizen in de fik gaan, lijken wel de nationale sport van de Slavische volkeren.

Na alweer zo'n pogrom vluchtten de ouders van Max Bleibergweg uit Mikulicze, een dorp in het noordoosten van Polen, en zochten hun heil in Oostenrijk. Ze vestigden zich in Wenen, de hoofdstad van de eeuwigdurende Donaumonarchie, waar rust heerste onder de volkeren en iedereen ongestoord zijn eigen godsdienst mocht belijden. Hier kon hun niets gebeuren. Iedereen was gelukkig in de beste der werelden. Een zalige tijd van leven en laten leven. Tot ook de troon van de keizer in elkaar zakte.

En dan was er de liefde voor de pittige Rosa Giniewski, een meisje met ogen als bergmeren. Tijdens de rumoerige Russische Revolutie waren haar ouders de terreur ontvlucht en, op zoek naar veiliger oorden, eveneens in Wenen beland. Met de opbrengst van een handvol diamanten in de naad van hun kleren genaaid kochten zij hun plekje tussen het betere volk. Rosa werkt als *Schneiderin* voor haar vader die handelaar was in lingerie. Schoonheid en finesse zijn een kolfje naar de hand van Max, die in 1935 een praalhuwelijk sluit met zijn knappe bruid. Ze poseren voor de fotograaf. Trots, zelfbewust. Hij, helemaal afgeborsteld in rokkostuum en met witte handschoenen; zij, in stralend wit satijn met sluier en sleep.

Max zit op een wolk als hij meteen voor zijn schoonvader aan de slag kan. Hij heeft een goed voorkomen, is rad van tong en het zakendoen zit hem in het bloed. Algauw ontpopt hij zich tot een rasverkoper, die hard werkt en veel krediet opbouwt bij zijn klanten door het nakomen van zijn beloftes. Een woord is een woord. De zaken vlotten en de familie kan er een levensstijl op nahouden, een gegoede burger waardig. Rosa raakt zwanger en in 1936 wordt hun eerste zoon geboren. Walter. Een degelijke Duitse naam in een Duitstalige gemeenschap. Hun geluk zou compleet zijn, ware het niet dat zich boven het

land donkere wolken samenpakken. Onder het geduvel van een Oostenrijkse schreeuwlelijk die in Duitsland de macht heeft gegrepen, worden de Joden opnieuw het mikpunt van pesterijen en uitsluiting. De eerste rassenwetten worden uitgevaardigd, de kinderen van Israël worden gestigmatiseerd als *Untermenschen* en uit het openbare leven geweerd.

En alles kan opnieuw beginnen, net als in Polen en in Rusland. Het antisemitisme wakkert aan. Het land van melk en honig wordt vergiftigd door spot en getreiter. Zijn schoonouders besluiten al in 1935 de wijk naar Brussel te nemen. Max houdt nog even vol in de hoop dat de Oostenrijkers alsnog bij zinnen zullen komen, maar die lopen met open armen het monster tegemoet en gooien zich gewonnen verloren in zijn muil. Met de *Anschluss* in 1938 draait de wereld de verkeerde kant op en ziet Max zijn dromen instorten. Het nazischrikbewind verstevigt met de dag zijn greep. Wanneer zijn schoonvader overlijdt, wendt zijn weduwe Gitel al haar overtuigingskracht aan om het jonge gezin naar België te krijgen.

Vluchten is voor de Jood een tweede natuur. Hij doet het al sinds het begin der tijden. Koop nooit iets dat te groot is om in je zakken te stoppen, heeft zijn vader hem al van kindsbeen af ingepeperd. Investeer in steentjes, goud, dat soort dingen. Alles wat geen plaats inneemt en dat je overal ter wereld te gelde kan maken. Een huis is voor slakken. Ballast waar je maar moeizaam mee wegkomt. Hij verkoopt zijn meubilair, draait de sleutel in het slot van zijn huurwoning en vat met vrouw en kind de lange treinreis aan naar Brussel.

Ze strijken neer in de gemeente Etterbeek, waar Gitel woont. De clientèle van zijn pas overleden schoonvader valt hem in de schoot. Erg gegeerd is het ondergoed gemaakt uit *macco*, een Egyptische katoenvezel die wordt gefabriceerd door

weverij Dulcia in Zottegem, een textielstadje. Met de opbrengst kan hij dik zijn brood smeren. Om te besparen op de kosten besluit Max zich te vestigen bij de bron en verhuist naar de Egmontstede. Hij gaat wonen aan de Fiefelhoek op een paar honderd meter van het station.

De trein rijdt om kwart over acht het station van Geraardsbergen binnen. Om negen uur moet hij zich melden bij de Kommandantur aan het Stationsplein nr. 9. Hoewel de zon straalt, heeft hij een lichte regenjas aangetrokken om de vervloekte ster aan het gezicht te onttrekken. Zo kan hij, om zijn zenuwen tot bedaren te brengen, nog een wandeling maken in de stad zonder dat de passanten hem omver kijken of hun ogen de andere kant opdraaien. Met dat ding op zijn jas voelt hij enkel schaamte en uitsluiting. Het maakt hem fysiek misselijk.

Even voor negen betreedt Max Bleiberg schoorvoetend de Kommandantur. Een kantoorpik wijst hem met zijn kin de weg naar het bureau waar hij zich moet melden.

‘Meschulim Bleiberg?’ De *Feldwebel* monstert hem van top tot teen.

‘Dat ben ik.’

‘Sinds wanneer draag jij die ster op je jas? Eerlijk antwoorden.’

‘Mijn vrouw heeft hem er gisteren op genaaid.’

‘Waarom niet direct na de ordonnantie?’

‘Ik zal open kaart met u spelen, *mein Herr*. Het doet mijn klanten aarzelen om te kopen. En voor de buurt maakt het geen verschil uit. Iedereen kent me als de Jood van de Fiefelhoek. Ik ben trouwens de enige Jood in Zottegem.’

De *Feldwebel* zit wat in zichzelf te grommen en knikt met het hoofd terwijl hij Max aandachtig aankijkt.